ZTRACENÉ ROKY ZDRAVÉHO ŽIVOTA V ČESKÉ REPUBLICE

LOST YEARS OF HEALTHY LIFE IN THE CZECH REPUBLIC

JAROSLAV KŘÍŽ

SOUHRN

Světová zdravotnická organizace (WHO) vydala v květnu 2014 aktualizované počty let života poznamenaných onemocněním (DALYs). Autor vybírá nejdůležitější čísla týkající se České republiky a srovnává je s vybranými státy Evropy. V České republice byla v roce 2012 ztráta zdravých let života 3 428 900 roků, o 89 500 roků nižší než v roce 2000. Význam DALYs pro hodnocení zá-
těže společnosti nemocemi a pro formulaci priorit zdravotní politiky je v České republice nedoceněn.

Klíčová slova: počet let poznamenaných onemocněním (DALYs), Česká republika

SUMMARY

The World Health Organization (WHO) released updated estimates of Disability-Adjusted Life Years (DALYs) in May 2014. Most important estimates concerning the Czech Republic and comparisons with selected European countries are presented. Healthy life lost years (DALYs) were 3,428,900 in 2012, 89,500 less than in 2000. Reminded is the meaning of DALYs for the disease burden of the society as well as the lack of using of DALYs for the purpose of priority setting in Czech health policy.

Key words: Disability-Adjusted Life Years (DALYs), Czech Republic

<http://dx.doi.org/10.21101/hygiena.a1451>

Úvod

Zdravotní stav populace lze charakterizovat mnoha ukazateli; nejčastěji se užívají data o úmrtnosti a nemocnosti, o naději na dožití nebo letech prožitých ve zdraví. V květnu 2014 vydala Světová zdravotnická organizace (WHO) rozsáhlý soubor nových výpočtů let života poškozených a ztracených v důsledku nemocí a jejich následků a předčasných úmrtí, zahrnutých do ukazatele Disability-Adjusted Life Years (DALYs). Údaje o DALYs jsou dostupné na internetových stránkách WHO a jsou k dispozici pro všechny země světa (1, 2). Výpočty ztracených let života byly WHO prezentovány i v minulosti, nynější data však v důsledku nových metodických úprav nelze srovnávat s daty před rokem 2013.

Metoda stanovení DALYs

Harvardská univerzita na objednávku Světové banky vyvinula ukazatel sumární zá-
těže společnosti z nemocí – roky života poškozeného nemocí, resp. zdravotní nezpůsobilostí (disabilitou) a předčasným úmrtím a v roce 2000 ho přijala, jako oficiální měřítko zá-
těže společnosti z nemocí, Světová zdravotnická organizace – WHO. Ukazatel má anglickou zkratku DALY (Disability-Adjusted Life Year) a zahrnuje každé poškození života zdravotní neschopností či nemohoucností (se započítáním závažnosti zdravotní poruchy pro kvalitu života) a předčasným úmrtím. 1 DALY znamená jeden ztracený rok

zdravého, kvalitního života. Uvedme příklad: když někdo ztratí dva roky života následkem nemoci a k tomu trpí 20 % disabilitou po dobu 5 let, DALY z této nemoci je $2 + (0,2 \times 5) = 3,0$ DALYs. Další ztracená léta způsobují předčasná úmrtí. Součet všech DALY v dané populaci je měřítkem zá-
těže, jakou nemoci v souhrnu představují. Charakterizují zá-
těž společnosti jako celku a neužívají se k posuzování zdravotní situace u jednotlivých osob.

Postup stanovení DALY je popsán na stránkách WHO (3) a na stránkách e-learning kurzu ministerstva zdravotnictví ČR (4). Oficiální český překlad DALYs je Roky života vážené disabilitou (Česká demografická společnost: Anglické a české termíny pro souhrnné ukazatele zdravotního stavu obyvatelstva). V článku nebude tento termín používán, protože není pro čtenáře Hygieny běžný a není příliš srozumitelný při komunikaci s politickou sférou, natož s veřejností. V souladu s výkladem definice DALY na stránkách WHO (3) zde bude užíván zkrácený pojem „ztracený rok zdravého života“ nebo zkratka DALY. DALYs je anglický plurál této zkratky.

Hodnoty DALYs jsou v podkladech WHO jednak jako hrubé (reálné) míry, jednak věkově standardizované, analogicky jako existují hrubé míry úmrtnosti a standardizované úmrtnosti. Je obecně známo, že s věkem úmrtnost významně stoupá a nebylo by možné srovnávat mezi sebou úmrtnost, či ztracená léta života ve státech s nestejným stáráním populace. Tuto nevýhodu odstraňuje věková standardizace, pomocí které se ztracená léta života přepočtou na (modelově) stejný věk ve všech srovnávaných státech.

DALYs v České republice, vývoj a srovnání se zahraničím

V České republice, podle údajů WHO (1) nemoci, jejich následky a předčasná úmrtí, způsobily v r. 2012 ztrátu 3 428 900 roků zdravého života. Je to 32,35 % z ideálního celkového potenciálu zdravého života 10,6 milionu obyvatel Česka. Na obr. 1 jsou uvedeny počty DALYs v reálných číslech u vybraných skupin nemocí a diagnóz. Je patrné, že na ztracených letech zdravého života se podílejí hlavně neinfekční nemoci, při podrobnějším členění pak zejména kardiovaskulární onemocnění (KVO) a malignity. Protože jsou také k dispozici údaje o DALYs pro rok 2000, získané stejnou metodikou, lze je na obrázku 1 porovnávat.

Citovaný soubor WHO (1) obsahuje data o mnoha dalších nemocech, které nejsou uvedeny v obr. 1. Např. hypertenze měla v roce 2000 na svědomí 24 600 DALYs, v roce 2012 pak výrazně víc – 38 300 r. a podobně se zvýšily DALYs u diabetu mellitu ze 76 100 na 98 100. U unipolární deprese DALYs od r. 2000 do 2012 mírně stouply z 100 100 na 100 600. K výraznému zvýšení DALYs došlo u Alzheimerovy choroby z 36 800 na 53 700, u HIV/AIDS z 200 na 600 roků a u muskuloskeletálních chorob z 225 700 na 252 200 roků. DALYs u neúmyslných úrazů klesly z 307 200 na 182 700 zejména snížením ztracených roků ze silničních úrazů a z pádů. Uvedené počty ztracených roků jsou reálná, „hrubá“ čísla, která neumožňují mezinárodní srovnávání.

K porovnávání mezi zeměmi je určen soubor dat, kde jsou DALYs věkově standardizovány (2). Na obrázku 2

Obr. 1: Ztracené roky života DALYs, ČR r. 2000 a 2012. Podle WHO 2014.

Obr. 2: Ztracené roky zdravého života – DALYs na 100 tis. Standardizováno na věk. R. 2000 a 2012. Podle WHO 2014.

je pro ilustraci vybráno 7 evropských zemí od Švýcarska, s nejnižšími DALYs v Evropě (obdobné hodnoty má Island), po Ruskou Federaci, s nejvyššími hodnotami. Na obrázku jsou také data pro rok 2000, pořízená stejnou metodikou jako pro r. 2012, umožňující úvahu o změně, ke které došlo za 12 let. Je patrné, že celkové počty ztracených let se mezi roky 2000–2012 ve všech státech uvedených na obrázku snížily. Standardizované hodnoty na obr. 2 nelze srovnávat s hrubými (absolutními) hodnotami na obr. 1.

Při srovnání let 2000 a 2012 se v zemích západní Evropy pohybuje snížení DALYs mezi 14–16 %, v Česku, na Slovensku a v Bulharsku okolo 18 % a v Rusku dosáhlo 32 %. Dva roky (2000 a 2012) sice nestačí k přesnějšímu vymezení trendu, přesto je možno konstatovat, že se celková zátěž společnosti z nemocí v Evropě snižuje; v ČR činilo snížení v roce 2012 18,6 % oproti roku 2000.

Diskuse

Faktory, které determinují počet ztracených let zdravého života DALYs, jsou efektivita léčení a rychlost vyřízení nemocí a úspěšnost primární a sekundární prevence. Data o počtu ztracených roků zdravého života DALYs mají pro politickou a ekonomickou reprezentaci a pro laickou veřejnost větší význam než jiné ukazatele zdravotního stavu obyvatelstva. Dávají názornější představu o zátěži, jakou jsou pro společnost nemoci. Úmrtnost či nemocnost jsou ukazatele, které se nesebe snadno uplatňují při posuzování konkrétních celospolečenských dopadů a jsou politiky vnímány jen povrchně. Kromě toho jsou DALYs univerzálním ukazatelem, který je použitelný pro hodnocení společenské závažnosti kterékoli choroby. Ztracené roky zdravého života v důsledku nemocí nebo předčasných úmrtí jsou srozumitelné a jejich ekonomický dopad lze vyjádřit finančně. Na rozdíl od jiných vyspělých států však zatím v Česku chybí konvenční finanční ekvivalent ztraceného roku zdravého života, i když se už první úvahy o jeho ceně objevily (5, 6). Odhady okolo 800 000 Kč/DALY lze pokládat za racionální a dobrý podklad k další diskusi. V Británii se pro hodnocení nákladové efektivity užívá cena 20–30 tisíc liber za získaný rok kvalitního života (600 tisíc až 1 milion Kč podle současného kurzu libry), částka odpovídající českým odhadům.

Pokles „poškozených či ztracených“ let života v Evropě v letech 2000–2012 je důkazem pozitivního vývoje zdravotního stavu populace. Je také faktorem, který významně přispívá k růstu potenciálu pracovní síly. Ubytek ztracených let zdravého života od roku 2000 do r. 2012 v ČR o 89 500 roků, znamená stejný přírůstek roků kvalitního zdravého a produktivního života. Je zřejmé, že vnitřní rezervy státu ve zlepšování zdraví populace mohou být významným zdrojem růstu pracovní síly, jistě lepším a levnějším než nejistá imigrace ze zahraničí. Pokud by se použil výše zmíněný finanční ekvivalent 1 DALY = 800 000 Kč, snížení ztracených let zdravého života o 89 500 by znamenalo přínos 71,6 mld. Kč.

Vlastní výpočty DALYs v potřebném objemu dat Česká republika nemá k dispozici, databáze WHO (1, 2) však tento deficit mohou nahradit. Mají výhodu jednotné metodiky pro všechny země světa a poměrně dobrou srovnatelnost výsledků.

Závěr

Údaje o ztracených letech zdravého života jsou cenným podkladem pro pochopení zátěže společnosti a národohospodářských ztrát, které působí nemoci a předčasná úmrtí a dávají představu o dimenzi strádání, jakou nemoci přinášejí. I když v ČR došlo od roku 2000 do roku 2012 k poklesu ztracených roků zdravého života, ztráta téměř 3,5 mil. roků/r. v roce 2012 je stále příliš vysoká. Používání údajů o ztracených letech zdravého života je v České republice dosud sporadické.

LITERATURA

1. World Health Organization. Health statistics and information systems. Estimates for 2000 – 2012. Disease burden [Internet]. Geneva: WHO [cited 2016 Mar 1]. Available from: www.who.int/healthinfo/global_burden_disease/estimates/en/index2.html.
2. World Health Organization. Global Health Observatory data repository. Estimates by country: Age-standardized DALY rates. Data by country [Internet]. Geneva: WHO [cited 2016 Mar 1]. Available from: <http://apps.who.int/gho/data/node.main.DALYCTRY?lang=en>.
3. World Health Organization. Health statistics and information systems. Metrics: Disability-Adjusted Life Year (DALY) [Internet]. Geneva: WHO [cited 2016 Mar 1]. Available from: http://www.who.int/healthinfo/global_burden_disease/metrics_daly/en/.
4. Měřítka zátěže společnosti způsobené nemocemi. In: Janovská K, Komárek L, Kříž J, Rážová J, Wasserbauer S. Podpora zdraví, prevence zdravotních rizik a nemocí [Internet]. Praha: Ministerstvo zdravotnictví ČR; 2013 [cit. 1. března 2016]. Dostupné z: http://www.khshk.cz/e-learning/kurs6/kapitola_131__mtka_zte_spolenosti_zpsoben_nemocemi.html.
5. Kříž J. Prevence a ekonomika. Hygiena. 2011;56(3):89-94.
6. Puklová V, Lustigová M, Kazmarová H, Kotlík B. Ke vlivu znečištění ovzduší na úmrtnost v České republice. Hygiena. 2013;58(1):5-10.

*Došlo do redakce: 18. 1. 2016
Přijato k tisku: 1. 3. 2016*

*Doc. MUDr. Jaroslav Kříž
Choceradská 31
141 00 Praha 4
E-mail: jarkriz@volny.cz*